

ΒΙΛΧΕΛΜ ΝΤΙΛΤΑΪ

ΠΡΟΧΩΡΗΜΑ ΠΕΡΑ ΑΠ' ΤΟΝ ΚΑΝΤ

Μετάφραση: ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΛΕΡΗ

ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΧΩΡΗΜΑ ΠΕΡΑ ΑΠ' ΤΟΝ ΚΑΝΤ ΤΟΥ ΒΙΛΧΕΛΜ ΝΤΙΛΤΑΪ ΜΙΚΡΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΡΙΑΣ²

Τò σύντομο αυτό κείμενο δημοσιεύεται στον όγδοο τόμο³ τών έργων του Ντίλταϊ, στον όποϊον έχουν συγκεντρωθεί μελέτες και μικρότερα κείμενα του συγγραφέα που στρέφονται γύρω από τις ιδέες του για έναν μετασχηματισμό τής φιλοσοφίας, τόν όποϊον διαγιγνώσκει από τήν ιστορική προοπτική τής εποχής του⁴ ως απαραίτητο. Είναι χαρακτηριστικό για τήν άποσπασματικότητα και τò άνολοκλήρωτο του έργου του Ντίλταϊ ότι από τά κείμενα του τόμου αυτού μόνο ένα έχει δημοσιευθεί από τόν ίδιο τò 1911, τόν τελευταίο χρόνο τής ζωής του, ενώ τά υπόλοιπα, άκόμη και ή έκτενέστατη πραγματεία για τήν ιστορική συνείδηση, εκδίδονται από τά κατάλοιπα.

Τò μικρό κείμενο, με τò όποιο επιλέξαμε να εκπροσωπηθεί ó Βίλχελμ Ντίλταϊ στο άφιέρωμα αυτό στην ερμηνευτική, έχει τήν μορφή μιās συνόψισης σημείων, μιās απαρίθμησης επιστημάνσεων προγραμματικού μάλλον χαρακτήρα. Η χρονολόγησή του δέν πρέπει να θεωρείται εξακριβωμένη. Ο έπιμελητής του τόμου δέν δίδει για τò κείμενο αυτό κάποια χρονολογία, αναφέρει μόνο ότι βρέθηκε σε μιὰ δέσμη σημειώσεων με ύλικό για τόν δεύτερο τόμο τής Είσαγωγής στις έπιστήμες του πνεύματος⁵. Τò περιεχόμενό του είναι συναφές πρòς τά υπόλοιπα κείμενα του τόμου αλλά έπίσης και πρòς συγκεκριμένα κεφάλαια τής Είσαγωγής στις έπιστήμες του πνεύματος, ιδιαίτερα τò τελευταίο, καθώς έπίσης και πρòς κάποιες από τις μεγάλες πραγματείες του, ιδιαίτερα εκείνη για τήν Ουσία τής φιλοσοφίας⁶. Τά στοιχεία αυτά δέν αποτελούν ώστόσο ένδειξεις, όότι είναι γεγονός ότι ó Ντίλταϊ είχε ήδη από πολύ ένωρίς συλλάβει τά βασικά φιλοσοφικά προβλήματα και έρωτήματα που άπασχόλησαν τήν σκέψη του σε όλον τόν φιλοσοφικό του βίο. "Ήδη τò 1959, σε ήλικία 26 ετών, διαπιστώνει στο ήμερολόγιό του τò πόσο λίγο άποσαφηνισμένη είναι ή έννοια τής ίδιας τής φιλοσοφίας. "Ήδη τότε μιλάει για τήν ανάγκη μιās «φιλοσοφίας τής φιλοσοφίας» και θέτει ως στόχο του τήν ανάπτυξη μιās «νέας κριτικής του λόγου», ή όποία θά «συνέχιζε άντάξια τò έγχείρημα του Κάντ»⁷. Έπίσης γνωρίζουμε ότι οι πραγματείες του βρίσκονταν συνήθως στα χέρια του επί δεκαετία και πλέον πρίν δοθούν για δημοσίευση.

Σημαντικότερο από τήν χρονολόγησή είναι ώστόσο τò γεγονός ότι στο κείμενο αυτό συμπυκνώνεται ένα θεμελιώδες ζήτημα του στοχασμού του Ντίλταϊ και διαγράφεται σχηματικά μέν, αλλά με ακρίβεια και έσωτερική συνέπεια, τò πλήρες έπιχείρημα που ανάπτυσσει τò έργο του. Τò προχώρημα του Ντίλταϊ πέρα από τήν καντιανή φιλοσοφία άφορά τήν αναγνώριση εκ μέρους του τής θεμελιώδους σημασίας τής ιστορικής διάστασης τής συνείδησης. Η καντιανή φιλοσοφία όδηγησε, ή όπωσδήποτε επέτρεψε, τήν έπάνοδο στην μεταφυσική, είτε ιδεαλιστικής είτε νατουραλιστικής και φυσικαλιστικής κατεύθυνσης, κατά τόν 19ο αιώνα. Η άποτυχία τών έγχειρημάτων αυτών και οι άπορίες του στοχασμού που προκύπτουν από αυτά μάς οδηγούν στο αίτημα μιās υπέρβασης τών άφετηριακών όρίων του καντιανού στοχασμού που βρίσκονται στην υπόθεση μιās ακριβούς διάκρισης μεταξύ ύποκειμένου και άντικειμένου τής άντίληψης και τής γνώσης. Η ιστορικότητα, ως παρεμβατικότητα τής άτομικής πλέον συνείδησης στην διαμόρφωση κάθε δυνατής εικόνας κόσμου για τόν άνθρωπο, πρέπει να αναγνωρισθεί ως ουσιαστικός παράγων τής γνωσιολογικής σχέ-

σης και ἡ φιλοσοφία ὀφείλει νὰ ἀνιχνεύσει τὶς συνθήκες δυνατότητας τῆς ἀνθρώπινης ἀντιληψῆς και γνώσης ὑπὸ τὴν ἀναγκαία αὐτὴ προϋπόθεση και νὰ μετασχηματίσει τὸ καντιανὸ κριτικὸ πρόγραμμα σὲ μιὰ «κριτικὴ τοῦ ἱστορικοῦ λόγου». Τὸ αἴτημα αὐτὸ γιὰ ἕναν μετασχηματισμὸ τοῦ καντιανοῦ προγράμματος τῆς φιλοσοφίας εἶναι, ἂν ἐπισκοπήσει κανεὶς τὸ ὅλο ἔργο τοῦ Ντίλταϊ, ἕνα μεγάλο και κεντρικὸ θέμα τοῦ φιλοσοφικοῦ του στοχασμοῦ, ἕνα θέμα ποῦ μπορεῖ, κατὰ τὴν ἀποψή μου, νὰ ἀποτελέσει ἐκεῖνον τὸν πόλο γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὅλος ὁ στοχασμὸς και ὅλες οἱ ἐπὶ μέρους θεματικὲς, μὲ τὶς ὁποῖες ἔχει ἀσχοληθεῖ ὁ Ντίλταϊ στὴν πορεία τῆς σκέψης του, ὀργανώνονται σὲ μιὰ ἐνότητα.

Ἡ συνάφεια στὴν περίπτωση αὐτοῦ τοῦ τόσο σύντομου, ὑπομνηματικοῦ σημειώματος μὲ ἄλλα κείμενα και μελέτες τοῦ συγγραφέα ἔγκνεται κυρίως στὴν ἀκρίβεια τῶν ἀναφορῶν του σὲ ἔννοιες, ζητήματα καθὼς και ἱστορικὲς και συστηματικὲς θέσεις ποῦ ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσει διεξοδικὰ στὸ λοιπὸ ἔργο του. Βάσει αὐτοῦ τοῦ πλούσιου ὑπόβαθρου τὸ μικρὸ αὐτὸ κείμενο μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει μιὰ μακροσκοπικὴ μὲν, ἀλλὰ ἰδιαίτερα πιστὴ, εἰκόνα τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα τῆς σκέψης του. Ἔτσι, προσφέρεται ἰδιαίτερα γιὰ νὰ προῖδεάσει εἰσαγωγικὰ γιὰ τὴν φιλοσοφία του.

1. Ἡ κριτικὴ τοῦ Κάντ δὲν εἰσέδυσε ἀρκετὰ βαθιὰ στὸ σῶμα τῆς ἀνθρώπινης γνώσης⁸. Ἡ ἀντίθεση μεταξὺ ὑπερβατικότητας και ἐμμένειας δὲν σημειώνει τὴν γραμμὴ τῶν ὁρίων τῆς δυνατῆς γνώσης. Ἡ ἴδια ἡ πραγματικότης δὲν μπορεῖ νὰ διαλευκανθεῖ τελεσιδικῶς λογικά, παρὰ μόνο νὰ κατανοηθεῖ. Σὲ κάθε πραγματικότης, ποῦ μᾶς εἶναι δεδομένη ὡς τέτοια, ἐνυπάρχει ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴν φύση κάτι τὸ ἄρρητο, τὸ ἀνεξιχνίαστο.

2. Μόνον ἡ προοπτικὴ αὐτὴ μιᾶς κριτικῆς τῆς γνώσης τῆς ἴδιας τῆς πραγματικότητας θέτει πλέον ἕνα τέλος στὴν μεταφυσικὴ. Ἡ τελευταία βασίζεται στὸν αἰῶνα μας στὴν ψυχολογικὴ ὑπόθεση, στὴν φυσικαλιστικὴ ὑπόθεση, στὸν καθοριστικὸ λόγον τῆς γνωσιθεωρίας ἐφαρμοζομένου μὲ τὴν μέθοδο τῆς ἀναλογίας. Μόνον ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίσει κανεὶς, ὅτι αὐτὲς οἱ ὑποθέσεις ἐπιζητοῦν νὰ λύσουν προβλήματα, γιὰ τὴν λύση τῶν ὁποίων λείπουν οἱ προϋποθέσεις, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίσει κανεὶς, ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ προσεγγισθεῖ ἡ σχέση σώματος και ψυχῆς θεωρητικά, θὰ καταπολεμηθεῖ στὸν πυρήνα της ἡ μεταφυσικὴ αὐτὴ τοῦ 19ου αἰῶνα.

3. Πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὴν σχέση τῆς λογικῆς σκέψης πρὸς τὸν βίον, τὴν κατανόηση και τὴν ἐσωτερικὴ ἐμπειρία. Προκύπτει τὸ ἐρώτημα, σὲ ποῖαν ἔκταση μπορεῖ νὰ συλληφθεῖ λογικά τὸ βίωμα. Καὶ τὸ ἴδιο ἐρώτημα ἐπαναλαμβάνεται, ὅταν γίνεται ἀντικείμενον ἔρευνας ἡ κατανόηση τοῦ ξένου ψυχικοῦ βίου, τὸ κατανοεῖν στὴν ἐρμηνευτικὴ. Μόνον μετὰ ἀπ' αὐτὰ προκύπτει τὸ δεύτερον ἐρώτημα, πῶς τὰ ἐπὶ μέρους κομμάτια τοῦ ὅλου βιώματος καθιστοῦν δυνατόν τὴν γνώση τῆς φύσης.

4. Ἔτσι, [ἂν τὸ διατυπώσουμε] θετικά, πρόκειται γιὰ μιὰ προοδευτικὴ μετάβαση ἀπὸ τὸν αὐτοστοχασμὸ στὴν ἐρμηνευτικὴ, ἀπὸ αὐτὴν στὴν γνώση τῆς φύσης. Ὅλες αὐτὲς οἱ σχέσεις ἔχουν ὅμως ὡς γενικότατό τους θεμέλιον τὴν σχέση τῆς βίωσης πρὸς τὴν γνώση, τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας πρὸς τὴν σκέψη. Εὐκόλα μποροῦν νὰ περιπέσουν τέτοιες διερευνήσεις στὸν κίνδυνον τοῦ μυστικισμοῦ. Τοῦτο ἔχει ὄντως

Πιττσίκο
Σίμωνα
δκ' Βεντσελ
(1858 - 1932)

Προχώρημα πέρα απ' τόν Κάντ

συμβεί έως τώρα. Έδω προβάλλει λοιπόν ένα πολύ σημαντικό έργο. Πρόκειται από την μία πλευρά για τὸ αἴτημα, νὰ ἀποδοθεῖ στὸν ὄρο «περιγραφή τῶν ἐσωτερικῶν καταστάσεων» ὄλο τὸ εὖρος τῆς ἐσωτερικῆς πραγματικότητος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ πρέπει νὰ δοθεῖ σ' αὐτὴν τὴν περιγραφή ὁ μέγιστος βαθμὸς ἀκρίβειας. Μπορεῖ νὰ πει κανεὶς, ὅτι πρέπει νὰ ἀναιρεθεῖ ἡ μέχρι τώρα ἀντίθεση μεταξύ φιλοσοφίας τοῦ βίου καὶ ψυχολογικῆς ἐπιστήμης, ἀν πρόκειται ἔτσι ἡ δεύτερη νὰ ἀποκτήσει ἀλήθεια καὶ πλήρη πραγματικότητα, ἢ πρώτη ὅμως ἀκρίβεια. Ἐνα τεράστιο ἔργο. Μόνο βῆμα πρὸς βῆμα μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ. Ἀλλὰ ἡ φιλοσοφία θὰ ἀποκτήσει καὶ πάλι ἰσχὺ καὶ ζωὴ, μόνο ἀν συμβεῖ αὐτό.

5. Σὲ ὄλο τὸ εὖρος τοῦ αὐτοστοχασμοῦ καὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν διεργασιῶν πρέπει λοιπὸν πρωταρχικὰ νὰ θεθεῖ τὸ γνωσιολογικὸ ἐρώτημα. Διότι αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ μᾶς εἶναι δεδομένο ἀρχέγονα καὶ πρωταρχικά. Ἐνῶ ἀντίθετα παράγωγες εἶναι οἱ ἐννοιές μας γιὰ τὴν φύση. Μὲ αὐτὸ δὲν ἔχει κριθεῖ τίποτα σχετικὰ μὲ τὴν ἀξία τῶν τελευταίων. Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν μπορεῖ ὅμως ἀκόμη νὰ δοθεῖ ἡ ἀπόδειξη, ὅτι εἶναι παράγωγες ἐννοιές. Πρῶτα πρέπει νὰ γνωρίζει κανεὶς αὐτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο γίνεται ἡ παραγωγή. Μόνο τότε μπορεῖ κανεὶς νὰ προχωρήσει στὴν στοιχειοθέτηση τῆς ἀπόδειξης. Γιὰ αὐτὸ ἡ ἀφετηρία μας πρέπει κατ' ἀρχὰς νὰ νομιμοποιεῖται μόνο ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι πρῶτα απ' ὅλα δεδομένοι εἴμαστε ἐμεῖς στὸν ἑαυτὸ μας, κατ' ἀποκλειστικότητα ἄμεσα, μετὰ ὅμως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο μέσω τῆς δικῆς μας κατανόησης εἶναι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΡΙΑΣ

1. WILHELM DILTHEY (1833-1911), «Fortgang ueber Kant», στὸ: WILHELM DILTHEY, *Gesammelte Schriften*, τόμος VIII: *Weltanschauungslehre. Schriften zur Philosophie der Philosophie* [= Ἡ Θεωρία τῆς κοσμοαντιλήψης. Κείμενα φιλοσοφίας τῆς φιλοσοφίας], Στουτγάρδη/Γκαίτινγκεν (Stuttgart/Goettingen), βη ἔκδοση, 1991, σσ. 174-175. Ἀποσπασματικὸ, ἐν μέρει αὐτόγραφο ἐν μέρει ὑπαγορευμένο, ἀνεπίγραφο κείμενο ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ Ντίλταϊ. Ὁ τίτλος ἔχει προσθεθεῖ ἀπὸ τὸν ἐπιμελητὴ τοῦ ὄγδου τόμου τῶν ἔργων τοῦ Ντίλταϊ, Μπέρνχαρντ Γκράιτχούζεν (Bernhard Groethuysen).
2. Τὸ κείμενο αὐτὸ τοῦ Ντίλταϊ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ λακωνικότητα καὶ ἐπιγραμματικότητα, ἐπίσης δὲ καὶ μιὰ ἀπλή παράταξη τῶν σκέψεων. Σὲ πολλὰ σημεῖα λείπουν ἐντελῶς μόρια καὶ σύνδεσμοι ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ προσδώσουν μικρὲς ἀποχρώσεις στὶς σημασίες ἢ νὰ φωτίσουν τίς σύνθετες λογικὲς σχέσεις καὶ πολλαπλὲς ἐσωτερικὲς ἀναφορὲς μεταξύ τῶν νοηματικῶν ἐνοτήτων τοῦ κειμένου. Οἱ ιδιότητες αὐτὲς δὲν χαρακτηρίζουν ἐν γένει τὴν γραφὴν τοῦ Ντίλταϊ ποῦ στὶς μεγάλες του μελέτες εἶναι ιδιαίτερα διεξοδικὸς στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιχειρημάτων του ἐνῶ προσφεύγει συχνὰ σὲ δύσκολες ὑποτακτικὲς κατασκευὲς γιὰ νὰ ἀποδώσει μὲ ἀκρίβεια καὶ λεπτομέρεια λογικὲς καὶ νοηματικὲς σχέσεις. Ἡ γλῶσσα τοῦ κειμένου εἶναι σχετικὰ ἀπλή, καθημερινή. Αὐτὸ πάλι εἶναι γενικότερο χαρακτηριστικὸ τῆς γραφῆς τοῦ Ντίλταϊ. Σὲ ὄλο τὸ ἔργο του μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε μιὰ μεγάλη προσπάθεια γιὰ σαφήνεια στὴν διατύπωση. Σὲ κανένα σημεῖο δὲν θὰ διαπιστώσουμε ὡστόσο—παρὰ τὸν τεράστιο ὄγκο τῆς ἱστορικῆς γνώσης τοῦ Ντίλταϊ—τὴν παραμικρὴ τάση ἐπιτήδευσης ἢ προβολῆς κάποιας λογιότητος. Ἡ μετάφραση διατηρεῖ κατὰ τὸ δυνατόν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ τοῦ πρωτοτύπου.
3. Ὁ τόμος VIII περιλαμβάνει μιὰ μελέτη ἑβδομήντα περίπου σελίδων ποῦ θρέθηκε ὡς χειρόγραφο

Βίλχελμ Ντίλταϊ

και στην οποιαν ο επιμελητης του τομου εχει δωσει τον τιτλο «Das geschichtliche Bewusstsein und die Weltanschauungen» [=«Η ιστορικη συνειδηση και οι κοσμοθεωριες»], μια μελετη δημοσιευμενη απο τον ιδιο τον Ντίλταϊ τον τελευταιοχρονο της ζωης του με τιτλο «Die Typen der Weltanschauung und ihre Ausbildung in den metaphysischen Systemen» [=«Οι τυποι της κοσμοθεωρησης και η διαμορφωση τους στα μεταφυσικα συστηματα», 45 σελιδες περιπου], μια ενοτητα χειρογραφων κειμενων συμπληρωματικων της μελετης αυτης (προσχεδια, σημειωσεις, υλικο κ.λπ.) καθως τελος και μια ενοτητα συντομων, αποσπασματικων η ανολοκληρωτων κειμενων που ο επιμελητης του τομου συγκεντρωνει κατω απο τον τιτλο «Zur Weltanschauungslehre» [=«Σχετικα με την διδασκαλια περι κοσμοθεωριας»]. Στο τελευταιο αυτο συνολο συμπεριλαμβανεται και το ανεπιγραφο κειμενο που παρουσιάζουμε.

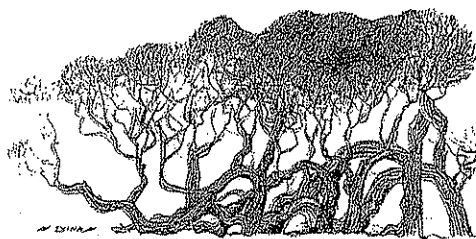
4. Ο Ντίλταϊ αναδεικνυει και οδηγεται στα ερωτηματα του παντοτε μεσα απο μια διεισδυτικη ανάλυση και κριτικη προσληψη της φιλοσοφικης παραδοσης και ιδιαιτερα εκεινης του αμεσου παρελθοντος του. Στα σημαντικότερα μεταξυ των δημοσιευμενων εργων του ανηκουν, π.χ., οι μελετες του για τον Σλάιερμάχερ και τον Χέγκελ: WILHELM DILTHEY, *Leben Schleiermachers* [=‘Ο βιος του Σλάιερμάχερ] (1867), *Gesammelte Schriften*, τόμος XIII (1ος, 2ος ήμιτομος, συνολικα γυρω στις 900 σελιδες. Ο δευτερος τόμος του εργου αυτου που εχει ως αντικειμενο το φιλοσοφικο συστημα του Σλάιερμάχερ και δημοσιευεται απο τα καταλοιπα ως τόμος XIV στα *Gesammelte Schriften* εχει μια εκταση που πλησιαζει επισης τις 900 σελιδες), και: WILHELM DILTHEY, *Die Jugendgeschichte Hegels* [=‘Ιστορια του πρωιμου Χέγκελ] (1895), *Gesammelte Schriften*, τόμος IV (γυρω στις 300 σελιδες). Εν ζωη ο Ντίλταϊ ειχε εξ αλλου κατ’ αρχην αποκτησει φημη ως ιστορικος της φιλοσοφιας.

5. Ο πρωτος τόμος του σημαντικότερου εργου του Ντίλταϊ *Einleitung in die Geisteswissenschaften* δημοσιευεται το 1883. Ο προγραμματισμενος δευτερος τόμος του εργου αυτου δεν ολοκληρωθηκε ποτε. Οι μεγαλες πραγματειες που δημοσιευει ο συγγραφεας στο διαστημα μεταξυ 1883 και 1905 πρεπει να θεωρηθει οτι προεκυψαν απο τις μελετες του για τον δευτερο αυτο τομο, αλλα και το πληθος των ανολοκληρωτων μελετων και σκαριφηματων που βρεθηκαν στα καταλοιπα του ανηκουν στον χωρο αυτου του ερευνητικου προγραμματος.

6. «Das Wesen der Philosophie» (1907), στο: WILHELM DILTHEY, *Gesammelte Schriften*, τόμος V, Stuttgart/Goettingen, 1η εκδ. 1957 (αρχικη εκδοση, σε αλλον εκδ. οίκο, 1923), σσ. 339-416.

7. Σύμφωνα με την μαρτυρια του επιμελητη του 5ου τομου των εργων και μαθητη του Ντίλταϊ, Γκέοργκ Μίς (Georg Misch), στον προλογο του τομου. W. DILTHEY, *δ.α.*, σελ. XIII.

8. Οι υπογραμμισεις ορων και φρασεων υπαρχουν στο πρωτοτυπο.

Σχίνα. [Γ.Μ.]